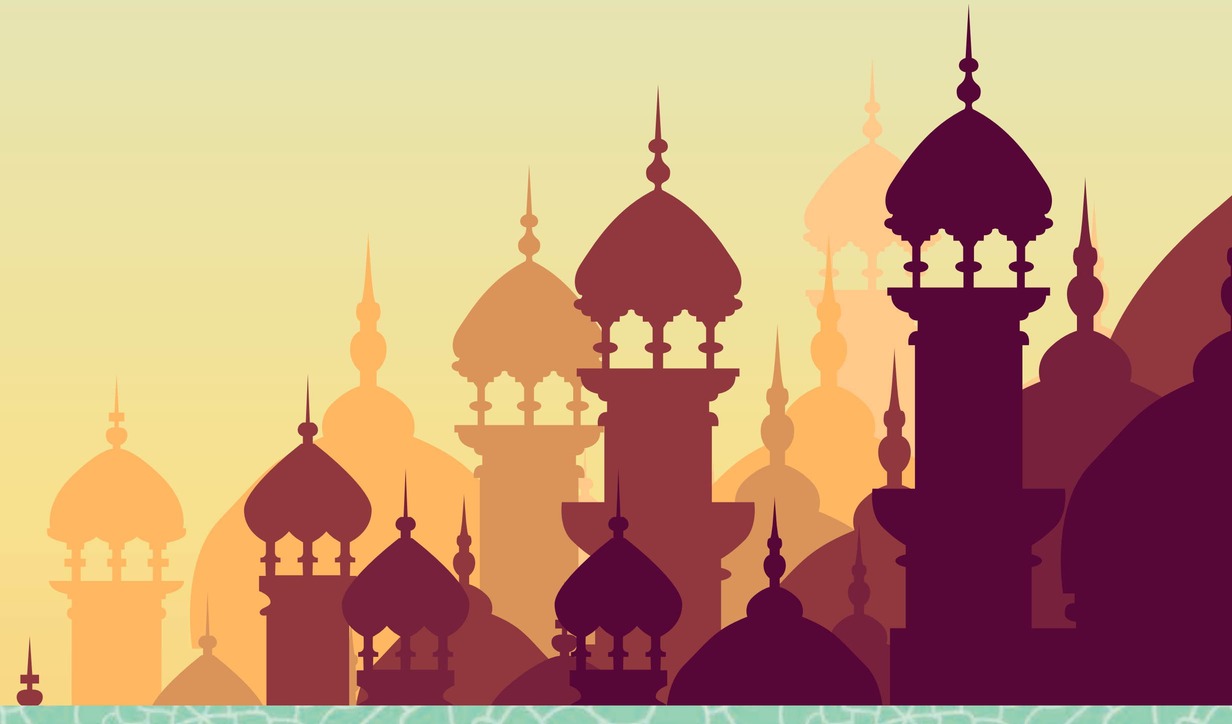
3. ÜNİTE

İSLAM DÜŞÜNCESİNDE TASAVVUFİ YORUMLAR

Bu ünitede,

1. **Tasavvuf kavramını tanımlayacağız.**
2. **Tasavvuf ahlak ilişkisini açıklayacağız.**
3. **Kültürümüzde etkili olan bazı tasavvufi yorumları öğreneceğiz.**
4. **Hucurât suresi 10. ayetten mesajlar çıkaracağız.**

Anahtar Kavramlar

- ☑ tasavvuf
- ☑ edep
- ☑ veli
- ☑ mürşid
- ☑ insan-ı kâmil
- ☑ erkân
- ☑ semâ

Ünitemize Hazırlanalım

1. Mürşid, veli kelimelerinin anlamlarını sözlükten bulunuz.
2. Tasavvuf kavramını daha önce duydunuz mu? Tasavvuf hakkında yakınlarınızdan bilgi toplayınız.
3. Mevlana ve Hacı Bektaş-ı Veli hakkında araştırma yapınız.
4. Musahiplik ve gülbank kavramlarının anlamlarını sözlükten bulunuz.

1. TASAVVUFİ DÜŞÜNCENİN OLUŞUMU

"Dervişlik olsaydı taç ile hırka.
Biz dahi alırdık otuza kırka."
Yunus Emre'nin bu dizelerinden ne anlıyorsunuz?

Tasavvuf; sözlükte, saf olmak ve ilk safta bulunmak gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise, güzel ve ulvi olan her çeşit huyları kazanma girişiminde bulunmak ve çirkin huylardan uzaklaşmaya çalışmaktır.[1] Tasavvufu benimseyen kimselere sufi denir. Daha sonraki dönemlerde sufiler mutasavvıf olarak da adlandırılmıştır. Tasavvufu kalbe yalnızca Allah (c.c.) sevgisini yerleştirmek ve nefsi kötü duygulardan arındırma olarak tanımlayan mutasavvıflar da vardır.[2]

Tasavvuf ilmi, diğer dinî ilimler olan fıkıh, hadis, tefsir, kelam gibi hicri 2. asırdan sonra sistemleşmeye başlamıştır. Mutasavvıflar, tasavvufun asli kaynağının Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber ve sahabenin örnek yaşantısı olduğunu belirtirler.[3]

NOT EDELİM

Halvet: Uzlet, inziva, yalnızlık, tek başına yaşamak topluma karışmamak.

İhsan: Allah'a (c.c.), O'nu görüyormuş gibi ibadet etmektir.

Sufi: Ermiş, veli. Takva sahibi, samimi dindar, dinî konularda duyarlı kişi.

Züht: Elde mevcut olsa bile gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermeme. Hakk'a yönelmek için dünyadan el etek çekme.

(Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 220, 259, 476, 593)

Hz. Peygamber, yaşantısının her alanında sadeliği tercih etmiştir. Onun vefatından sonra Müslümanlar, yapılan fetihlerle maddi olarak güç kazandılar. Bunun sonucunda bazı Müslümanlar Hz. Peygamberin önerdiği sade yaşam tarzından uzaklaştılar. Bu değişimler karşısında Hz. Peygamberin ahlakının ve hayat tarzının örnek alınması, onun gibi sade yaşam tarzının tercih edilmesi gerektiği bir kısım Müslümanlar tarafından vurgulanmaya başlandı. Yardımlaşma, fedakârlık, cömertlik, kanaatkârlık, dürüstlük, merhamet gibi değerleri ön plana çıkarmaya çalıştılar. İşte onların savunduğu bu anlayış zamanla tasavvuf düşüncesinin ortaya çıkıp gelişmesinde etkili oldu.[4]

12.1.1. Mescid-i Nebi'den bir görünüm/Medine

Mutasavvıflara göre nefsin arındırılması, tasavvufun ana gayelerinden biridir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de nefsi arındırmayı öğütleyen birçok ayet vardır. **"Nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiştir."**[5] ayeti bunlardan biridir. Hz. Peygamber, Allah'a (c.c.) çokça şük-

1 Abdulkerim Kuşeyri, Kuşeyri Risalesi, s. 392.
2 Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 512.
3 Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi, s. 74.
4 Mustafa Çağrıcı, "Ahlak", TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 6.
5 Şems suresi, 9. ayet.

reden ve O'nu her zaman anan bir kul olarak hayatını sürdürmüş ve böyle yaşamayı Müslümanlara tavsiye etmiştir. Niçin sabahlara kadar ibadetle meşgul olduğunu soran Hz. Aişe'ye, *"Şükreden bir kul olmayayım mı?"* cevabını vermiştir.[6] Tasavvufun önem verdiği diğer konular arasında nefsin kötü istek ve arzularından kurtulması anlamında nefis terbiyesi, Allah'ı (c.c.) zikir ve dünyaya gereğinden fazla değer vermeme gibi ilkeler öne çıkar.

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c.) sevdiği bir kul olmak için, Hz. Peygambere itaat edilmesi net bir şekilde vurgulanmıştır.[7] Bu durum müminlerin, Allah (c.c.) ve Resulü'nü kendi nefislerine tercih etmelerini sağlamıştır. İlk sufiler Hz. Peygamber'e tam bir sevgiyle bağlanmayı, onun yaşadığı örnek hayatı devam ettirmeyi kendilerine en önemli vazife olarak görmüşlerdir.[8]

Tasavvuf tarihi kitaplarında tasavvufi düşünce genel olarak üç dönemde incelenmiştir. Bu dönemler özelliklerinden dolayı şu şekilde isimlendirilmiştir: Züht Dönemi, Tasavvuf Dönemi ve Tarikat Dönemi.

Züht Dönemi

Hz. Peygamber, sahabe ve onlardan sonra gelenleri içine alan, tasavvuf kavramının ortaya çıktığı hicri 2. asra kadar olan dönemi kapsar. Tasavvufta züht, ahirete yönelmek, dünyaya dalmamak, elde mevcut bulunsa bile gönülde mal ve mülk sevgisine yer vermemek gibi anlamlara gelir. Züht, dünyayı terk edip çalışmayı bırakmak değil, lezzet verici şeyleri azaltmak, onlara dalmamaktır. Diğer bir ifadeyle ahireti unutup dünyaya esir olmamak şeklinde tarif edilmiştir.[9]

Züht dünyaya karşı duyulan her rağbeti gönülden söküp atmaktır. Bir kimse dünya malını nefsani istekleri gönülden çıkarmadıkça zahid olamaz. Allah ve peygamber sevgisi züht sayesinde gerçekleşir.[10]

NOT EDELİM

Fakr: Dervişlik, salikin hiçbir şeye sahip olmadığının şuurunda olması, her şeyin gerçek malik ve sahibinin Allah (c.c.) olduğunu idrak etmesi.

İhlas: Samimiyet, içtenlik, tutum ve davranışlarda sadece Allah'ın rızasını gözetmek, sözün öze uymasıdır.

İrfan: Arapça "bilmek" demektir. Sezgi, tecrübe ve manevi yolla elde edilen bilgi.

Zahid: Dünyaya rağbet etmeyen, kendini bütünüyle ahirete ve Hakka'a veren, mala mülke şöhrete değer vermeyen kişi.

Zikir: Anmak, hatırlamak. Allah (c.c.) kelimesini veya "lailahe illallah" cümlesini söylemek ve tekrarlamaktır. Tarikat ehlinin beli kelime ve ibareleri belli zamanda belli sayıda, belli bir düzen içinde her gün söylemeleridir.

(Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 184, 258, 271, 581, 588)

DEĞERLENDİRELİM

Sufilerin diğer ilim erbabından farklı ilk özellikleri farzları yerine getirdikten ve haramlardan kaçındıktan sonra mâlâyâni denilen boş ve anlamsız meşguliyetleri terk etmek, maksatlarıyla aralarına giren her türlü alakadan sıyrılmaktır. Onların Allah'tan (c.c.) başka gaye ve maksatları yoktur. Aza koşup çoktan kaçmak, açlığı tokluğa tercih etmek, üstünlük ve büyüklüğe rağbet etmemek ve ihtiyaç anında bile başkalarını kendine tercih (îsar) sufilerin en önemli özelliklerindendir.

(Ebu Nasr Serrâc Tûsî, el-Lüma, s. 14.)

Sufilerin hangi özellikleri taşıdıklarını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

6 Müslim, Sıfâtü'l-Münâfikîn, 81.
7 bk. Âl-i İmrân suresi, 31. ayet.
8 Reşat Öngören, "Tasavvuf", TDV İslam Ansiklopedisi, C 40, s. 120.
9 Mehmet Canbulat, "Zühd", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 625.
10 Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 174.

Tasavvuf Dönemi

Tasavvuf tarihçileri, sufi ve tasavvuf kavramlarının kullanılmaya ve ilk sufi adlarının duyulmaya başlandığı bu döneme "Tasavvuf Dönemi" adını vermektedirler. Hicri 2. asrın sonundan, tarikatların kurumsallaştığı döneme kadar olan yaklaşık dört asırlık zaman dilimini kapsar. Ma'ruf Kerhi (ö. 815), Cüneyd-i Bağdadi (ö.908) ve Gazzâlî (ö.1111) gibi büyük sufi ve mutasavvıflar bu dönemde yetişmiştir.[11] Hicri 3. ve 4. yüzyıllarda ise Zünnun-i Mısri (ö.858), Beyazıd-ı Bestami (ö.874) gibi meşhur sufilerin öncülüğünde tasavvufi düşünce ve uygulama kendine özgü terim, yöntem ve teorisiyle bir sistem hâline gelmiştir. Bu dönem aynı zamanda tasavvuf düşüncesinin bir ilim olarak ortaya çıktığı ve klasik eserlerin yazılmaya başlandığı dönemdir.

NOT EDELİM

Marifet: Bilgi, irfan, tecrübe, tanıma, aşinalık. Sufilerin ruhani hâlleri yaşayarak, manevi ve ilahi hakikatleri tatması.

Mâsîva: Allah'ın (c.c.) zatı dışındaki bütün varlıklar.

Seyr-u Sülûk: Hakk'a ermek için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan manevi ve ruhi yolculuk.

Tezkiye: Temizlenme. Nefsi manevi kirlerden arındırma.

(Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 347, 348, 467, 535)

Tarikat Dönemi

Hicri 6. asırdan itibaren tarikatların kurumsallaştığı ve sosyal hayatın bir parçası hâline geldiği dönemdir. Bu dönem, İbn Arabî, Mevlana gibi büyük temsilcilerin yetiştiği, şiir ve edebiyatta tasavvufla ilgili önemli eserlerin verildiği dönemdir. Bu dönemde ortaya konan eserlerin ve kurumsal bir kimlik kazanan tarikatların bazıları etkisini günümüzde de devam ettirmektedir.[12] Gazzâlî'nin etkisiyle daha da yaygınlaşan tasavvuf düşüncesi, 12. ve 13. asırlarda Abdulkadir Geylânî (ö.1166), Ahmet Yesevi (ö.1166), Ahmet Rifai (ö.1182) ve Bahauddin Nakşibend (ö.1389) gibi meşhur mutasavvıflar tarafından tarikat yapılarına dönüştürülmüştür.

İslam tasavvufu, sadece teorik planda kalmayarak , gündelik hayatı etkilemiştir. Tarikatlar yoluyla pratik hayatta uygulamaya geçirilmiştir. Teoride "tasavvuf" diye adlandırılan bu akımın pratik hayatta aldığı isim "tarikattır."[13]

Tasavvufi düşüncenin dönemleri ve öne çıkan şahsiyetler

1 — ZÜHT DÖNEMİ
- Hasan-ı Basrî
- Rabia el-Adeviyye

Hicri 1. ve 2. asır

2 — TASAVVUF DÖNEMİ
- Zünnun-i Mısrî
- Beyazıt-ı Bestamî
- Gazzâlî
- Cüneyd-i Bağdâdî

Hicri 3. ve 4. asır

3 — TARİKAT DÖNEMİ
- Abdulkâdir Geylânî
- Ahmet Yesevî
- Ahmet Rıfaî
- İbn Arabî
- Mevlana

Hicri 6. asır ve sonrası

11 H. Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 87.
12 H. Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 87.
13 Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi, s. 97.

2. TASAVVUFİ DÜŞÜNCENİN AHLAKİ BOYUTU

Tasavvuf, her güzel huyu benimsemek ve her kötü huydan sıyrılmaktır.

(H. Kamil Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 32)

Ahlak, sözlükte; huy, seciye, tabiat, mizaç, karakter gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise insanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikler, huylar ve bunların etkisiyle ortaya konan iradeli davranışlar bütünüdür.[14] İslam'da ahlakın kaynağı Kur'an'dır ve Kur'an ahlakını en güzel biçimde yaşama geçiren Hz. Muhammed'dir (s.a.v.).[15]

Mutasavvıflara göre hakkın rızasını kazanmak için, nefsi temizlemek ve güzel ahlak sahibi olmaya çalışarak Allah (c.c.) ve Resulü'nün ahlakıyla ahlaklanmak tasavvufun gayesidir. Sufiler, tasavvufi hayatta ibadet, zikir gibi faaliyetler kadar ahlaki faaliyet ve faziletlerin de önemli bir yeri olduğunu belirtmişlerdir. Tasavvuf Dönemi'nin önemli isimlerinden Ebü'l-Hüseyin en-Nûrî'ye (ö. 908) göre, tasavvuf ne birtakım merasimler ne de bir bilgi yığınıdır; aksine tasavvuf yalnızca ahlaktır. Aynı sufi tasavvufun hürriyet, fütüvvet, dünya yüklerinden sıyrılmak ve cömertlik erdemlerinden ibaret olduğunu belirtmiştir. Tasavvufu kısaca "hüsnü'l-hulk" (güzel ahlak) şeklinde tarif edenler olmuştur. Hasan Basri, takvâ ehlinin doğru sözlülük, ahde bağlılık, sıla-i rahim, yoksullara merhamet, gurur ve kibirden arınmışlık, insanlarla iyi geçinme, güzel huy gibi ahlaki faziletlerle tanınabileceğini belirtmiştir.[16]

İslam dini, en güzel şekilde yaratılmış olan insanın, ahlakının nasıl olması gerektiği konusu üzerinde hassasiyetle durur. Kur'an-ı Kerim'deki pek çok ayette insanın hangi ahlaki özelliklere sahip olması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Allah (c.c.), insanların doğru sözlü, adaletli, dürüst, merhametli, emanetleri koruyan bireyler olmalarını istemiştir. Bu güzel ahlaki vasıfları taşıyan Hz. Peygamber'e hitaben **"Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin."**[17] ayetiyle, onun ahlakının yüce bir ahlak olduğu belirtilmiştir. Hz. Peygamber de "*Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim*."[18] buyurmuştur. Yine Yüce Allah, Hz. Muhammed'i (s.a.v.) güzel ahlakından dolayı bütün Müslümanlara, **"en güzel örnek"**[19] olarak göstermiş ve Müslümanların onu örnek alarak davranışlarını şekillendirmelerini istemiştir.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Peygamberin ahlakını soran kişiye Hz. Aişe (r.a.) "Sen hiç Kur'an okumuyor musun? Onun ahlakı Kur'an'dı." karşılığını vermiştir.

(Müslim, Müsâfirîn, 139.)

14 Mustafa Çağrıcı, Ahlak, TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 1.
15 Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 91.
16 Mustafa Çağrıcı, Ahlak, TDV İslam Ansiklopedisi, C 2, s. 6.
17 Kalem suresi, 4. ayet.
18 İmam Malik, Muvatta, Hüsnü'l Hulk, 8.
19 bk. Ahzâb suresi, 21. ayet.

DEĞERLENDİRELİM

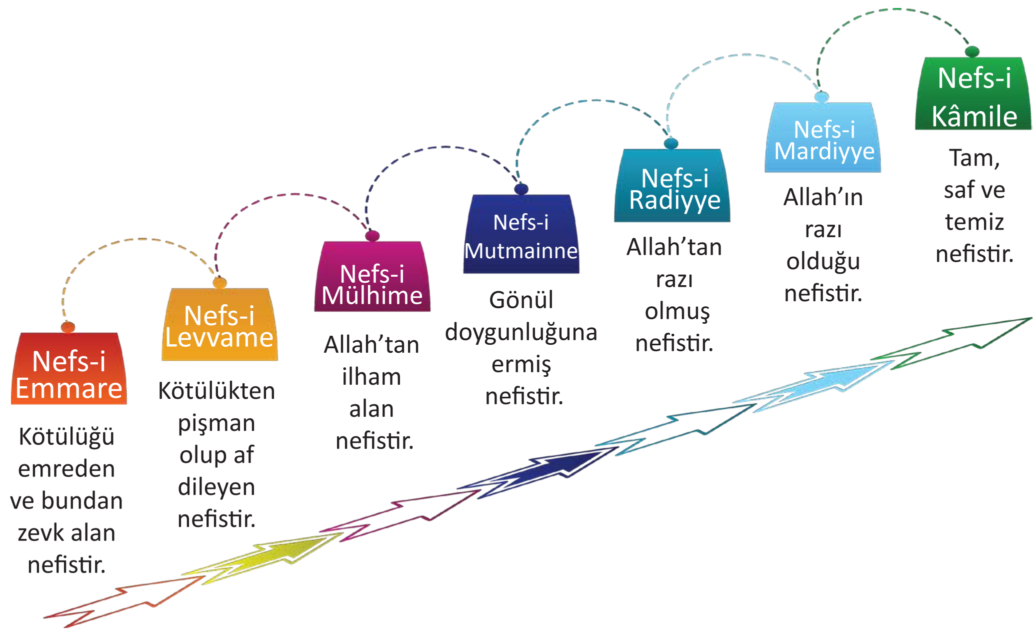
"Tasavvuf iyi huydur, iyi huyların ne kadar çok olursa tasavvufta o kadar ilerlemiş olursun..."

(Abdülbaki Gölpınarlı, Yüz Soruda Tasavvuf, s.11.)

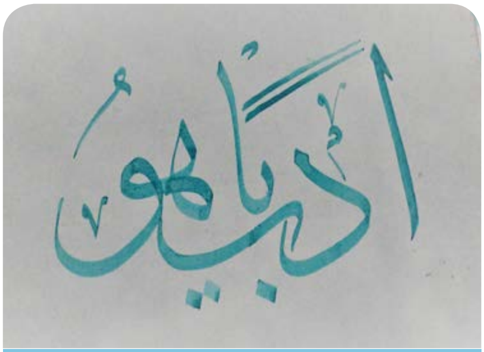
Cüneyd-i Bağdadi'nin yukarıdaki sözünü arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Bazı mutasavvıflar, tasavvufun konusunu "tahalluk ve tahakkuk" olarak özetlemişlerdir. Tahalluk, tasavvufun eğitim boyutu olup İslam ahlakını öğretmektir. Tasavvufi hayat, tarikat, manevi makamlar, seyr-u sülûk ve adap (edepler) gibi konuları kapsar. Tahalluk boyutu ile kalbin kötü duygulardan temizlenmesi, yerilen sıfatların giderilmesi, övgüye değer vasıfların kazanılması ve ahlakın yüceltilmesi gerçekleştirilir. Tahakkuk ise ahlak ve takva ile yükselişe eren sufinin tasavvufi edeplerle Hakkı zat, sıfat ve fiilleriyle tanımaya başlamasıdır.[20]

Tasavvufi düşüncede insan nefsinin tamamlaması gereken ahlaki aşamalar

"Tasavvuf tamamen **edep**ten ibarettir."[21] diyen sufilere göre "edep" üzerinde tasavvufun doğuş döneminden itibaren önemle durulmuştur. Birçok hayır ve faziletin kaynağı olan edebe uygun davranış tasavvufi hayatta çok geniş bir uygulama alanı bulmuştur. İlk sufiler, insan hayatını ilgilendiren her konuda edep kuralları koymuşlardır. Daha sonra Tarikatlar Dönemi'nde bu kurallar **adab** ve **erkân** tabirleriyle ifade edilmiştir. Sufilere göre, tasavvuf ve tarikat terbiyesinin amacı, insana Hakk'a ve halka karşı sorumlu davranmayı öğretmektir.

12.1.2. Edep ya hu.

20 Kadir Özköse, Tasavvuf ve Gönül Eğitimi, s. 5.
21 Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi, s. 24.

Sufiler, zarafet ve nezaketin kaynağı olan bu anlayışı çok sık kullandıkları "Edep yahu!" sözüyle ifade etmişlerdir.[22]

Tasavvuf, insanın kalbindeki kötü vasıflardan kurtulma çarelerini, kalpteki iyi vasıflar ve onları kazanma yollarını göstermeyi hedefler. Böylece manevi mertebeleri katederek en yüksek mertebe olan "**insan-ı kâmil**" mertebesine ulaşmayı amaçlar.[23] İnsan-ı kâmil, Arapçada 'olgun insan' demektir. İnsan-ı kâmilden kastedilen, Kur'an ve hadislerde ifadesini bulan ahlaki olgunluğa ulaşmış Müslümanlardır.[24] İnsan-ı kâmil şeriat, tarikat, hakikat ve marifet itibariyle tam ve olgun kişidir. Esasen tasavvuf eğitiminin amacı söz konusu bu dört hususu kemale erdirmekten ibarettir.[25]

İslam dininde önemli bir yere sahip olan ahlak, tasavvuf düşüncesinin de temelini oluşturur. Çünkü tasavvufi düşüncede insanın manevi açıdan yücelmesi ahlaki değerlere sahip olmakla gerçekleşir. Tasavvuf yüksek ahlaki özellikler ile insanı olgunlaştırır ve onu kin, nefret ve kötülüklerden uzaklaştırır. Böylece insanların bu yönlerinin gelişmesine ve ahlaklı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlar.

YORUMLAYALIM

Tasavvufi düşüncede seyr-u sülûk, bir şeyhin nezaretinde, manevi yolculuğu ifade etmektedir.

(Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 467.)

Sizce bu manevi yolculukta kişinin hangi ahlaki değerlere sahip olması gerekir. Arkadaşlarınızla yorumlayınız.

3. KÜLTÜRÜMÜZDE ETKİN OLAN TASAVVUFİ YORUMLAR

"Tasavvuf kâl (söz) ilmi değil hâl (davranış) ilmidir." sözünden ne anlıyorsunuz?

Tasavvufi yorumlar, İslam dininin anlaşılmasını kolaylaştıran, geniş kitlelere ulaşmasını ve farklı düşüncelere saygı duyulmasını sağlayan birer zenginliktir. İslamiyetin, Anadolu, Balkanlar, Kuzey Afrika, Orta Asya, Hindistan ve Endonezya gibi farklı coğrafya, kültür ve medeniyetlere ulaşmasında tasavvufi düşüncenin büyük etkisi olmuştur.

Mevlana, Yunus Emre, Hoca Ahmed Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Eşrefoğlu Rumi gibi müstesna şahsiyetler kültürümüzün oluşmasına büyük katkılar sağlamışlardır. Onlar ortaya koydukları eserlerle sadece kendi çağlarına değil gelecek çağlara da ışık tutmuşlar ve insanlığa önder olmuşlardır. Ayrıca bu isimlerin şiir, edebiyat, musiki, mimari, hüsnü hat gibi İslam sanat dallarının oluşmasına etkileri olmuştur. Bu büyük şahsiyetlerin temsil ettiği görüş ve düşünceler (Yesevilik, Nakşibendilik, Kadirilik, Rifailik, Mevlevilik, Alevilik-Bektaşilik vb.) tasavvufi ekoller olarak benimsenmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Kültürümüzde etkili olan bazı tasavvufi yorumlar şunlardır:

22 Süleyman Uludağ, "Edep", TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 415.
23 Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi, s. 26.
24 Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, s. 398.
25 Mehmet S. Aydın, "İnsan-ı Kamil", TDV İslam Ansiklopedisi, C 22, s. 331.

Yesevilik

Yesevilik, Hoca Ahmet Yesevi'nin (1093-1166) görüş ve düşünceleri çerçevesinde oluşmuş tasavvufi bir akımdır. Ahmet Yesevi, Batı Türkistan'da bulunan Yesi şehrinin Sayram kasabasında dünyaya gelmiştir. Önemli bir mutasavvıf olan Arslan Baba'dan ders aldıktan sonra ilim öğrenmek için Buhara'ya gitmiş ve Yusuf Hemedani'den ilim tahsil etmiştir. Hocası Arslan Baba'nın vefatından sonra Yesi'ye dönen Ahmet Yesevi pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Hayatında Hz. Peygamber sevgisinin çok önemli bir yeri olan Ahmet Yesevi, bu sevgi ve bağlılığı, tüm hayatı boyunca hem kendisi yaşamış hem de öğrencilerine aktarmıştır. Hoca Ahmet Yesevi, Pir-i Türkistan olarak anılmış ve Yesi'de vefat etmiştir.

Ahmet Yesevi, Türkler arasında İslam'ın yayılmasında önemli rol oynamıştır. Onun yetiştirdiği öğrenciler, Türk illerine dağılarak insanlara İslam'ı anlatmışlardır. Hoca Ahmet Yesevi'nin güzel ahlakı ve dinî değerleri konu alan şiirlerine hikmet adı verilir. Onun şiirleri, "Divan-ı Hikmet" adlı eserde toplanmıştır. Hikmetler şekil ve vezin bakımından millî, muhteva bakımından İslami unsurları yansıtmaktadır.[26]

YESEVİLİKTE YER ALAN TEMEL İLKELER

- Kur'an ve sünnete uygun yaşamak
- Züht ve takvaya önem vermek
- Devamlı abdestli gezmek
- Dünya malına ve zevklerine önem vermemek
- Allah'ı (c.c.) çokça zikretmek

Yesevilikte İnsan-Allah (c.c.) ilişkisinin önemli bir yeri vardır. Buna göre insan her an Yüce Allah'a (c.c.) yaklaşma gayreti içinde olmalıdır. Allah'tan (c.c.) korkmalı fakat hiçbir zaman O'ndan ümidini kesmemelidir. Her an Allah'ı (c.c.) zikretmeli, sürekli Allah'a (c.c.) kavuşacağı zamanı düşünmelidir.[27] Yesevilik Orta Asya'dan Anadolu'ya, oradan Balkanlara kadar geniş bir coğrafyada yayılmış, taraftar bulmuştur. Hacı Bektaş-ı Veli, Abdal Musa, Geyikli Baba, Sarı Saltuk gibi mutasavvıflar hem İslamiyet'in hem de Yesevilik düşüncesinin Anadolu'da yayılmasında etkili olmuşlardır.[28]

72. HİKMET

Ey dostlarım, ölsem ben, bilmem ki halim ne olur;
Kabre girip yatsam ben, bilmem ki halim ne olur.

Götürüp kabre koysalar, arkaya bakmadan dönseler,
Soru-sualim sorsalar, bilmem ki halim ne olur...

Ey Kul Ahmed, sen bu gün, eyle ibadet gece ve gündüz
Deme ki ömrümdür uzun, bilmem ki halim ne olur

(Ahmet Yesevi, Divan-ı Hikmet, s. 170.)

26 Kadir Özköse, Anadolu Tasavvuf Önderleri, s. 107.
27 H. Kamil Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s.43.
28 bk. İ. Agâh Çubukçu, Türk-İslam Kültürü Üzerine Araştırmalar ve Görüşler, s. 211–212.

Kadirilik

Kadirilik, Abdülkadir Geylânî'nin görüş ve düşünceleri çerçevesinde oluşup yaygınlaşmış tasavvufi akımdır. Abdülkadir Geylânî, 1077 yılında Bağdat yakınlarındaki Gîlân eyaletinin Neyf köyünde doğmuştur. İlk eğitimini Geylan'da almış, daha sonra da Bağdat'a gitmiştir. Abdülkadir Geylânî tefsir, hadis, fıkıh ve kıraat gibi İslami ilimlerde derinleşmiştir.[29] Bağdat medreselerinde birçok öğrenci yetiştirmiştir. Zamanla tasavvuf ilmine yönelmiş, tasavvuf alanındaki bilgisi, güzel ahlakı ve ilmî sohbetleriyle insanları etkilemiştir.

12.1.3. Abdulkadir Geylânî Türbesi/Bağdat

Abdulkadir Geylânî'nin temkinli ifadeleri ve dinî düşünce sınırlarını zorlamayan fikirleri kadar coşkulu zikir meclisleri de kalabalıkları cezbetmiştir. Abdulkadir Geylânî'nin düşünceleri, bu sebeple Kadirilik, Endülüs'ten Malezya'ya kadar uzanan topraklarda yayılma imkanı bulmuştur. Tarikat pirinin zikir ve düşünceleri tasavvufi düşünceye sert tenkitler yönelten kişilerin bile eleştirilerine hedef olmamıştır.[30]

KADİRİLİKTE YER ALAN TEMEL İLKELER

- Dilini yemine alıştırmamak
- Başkalarına yük olmamak
- Tevazu sahibi olmak
- Sürekli Allah'ı (c.c.) zikretmek
- Gündüzleri oruç tutup geceleri az uyumak
- İnsanların sahip olduğu şeylere tamah etmemek

Kadiriliği ilk defa Anadolu'ya getiren, Hacı Bayram Veli'nin damadı Eşrefoğlu Rumi'dir. "Müzekki'n-Nüfus" adlı eseri ve şiirleriyle Anadolu tasavvuf çevrelerinde pek sevilen Eşrefoğlu, tarikatta "Pir-i Sani" (ikinci Pir) diye anılır.[31]

Rifailik

Rifailik, Ahmet Rifai'nin (ö.1182) görüş ve düşünceleri çerçevesinde oluşmuş tasavvufi bir akımdır. Ahmet Rifai, Bağdat'la Basra arasında kalan Ümmüabîde köyünde doğdu. Ahmet Rifai'nin babası Hz. Hüseyin'in, annesi ise Ebu Eyyûb el-Ensari'nin soyundandır. Babası öldüğünde yedi yaşında olan Ahmet Rifai'yi devrinin büyük sufilerinden biri olan dayısı Mansur el-Batâihî himayesine aldı. Kur'an öğrenimini ve hıfzını tamamladıktan sonra, başta el-Vasıtî olmak üzere dönemin âlim ve mutasavvıflarından İslami ilimleri öğrendi.[32] "Herkes hocası ile ben ise talebem Rifai ile iftihar ederim." diyen hocası Vâsıtî ona icazet verdi.

Âlim, fakih ve müfessir bir sufi olan Ahmet Rifai'nin tasavvuf ve tarikat anlayışı, Kur'an ve sünnete dayanır. Rifailikte de tarikata giriş, belirli kurallara bağlı olarak gerçekleşir. Rifailer,

29 H. Kamil Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 255.
30 Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 71.
31 H. Kamil Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 257.
32 H. Kamil Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 259.

Allah'a (c.c.) ulaşmanın, nefsin tezkiyesiyle mümkün olabileceğini kabul ederler. Bunun için dokuz aşamadan oluşan bir eğitim ve zikir programı uygularlar. Her bir merhaleye kendisine ait olan zikirle geçilir. Rifailere göre tasavvuf, baştan sona edepten ibarettir ve bütün edepler Hz. Peygamberin sünnetine tabi olarak elde edilir.[33]

RİFAİLİKTE YER ALAN TEMEL İLKELER

- Riyazat ve Mücahede
- Ahlakı güzelleştirme
- Halvet
- Zikir

En eski tarikatlardan biri olan Rifailiğin gerek pir için gerekse tarikatın adab ve erkânı için kaleme alınan geniş bir literatürü vardır. Bu faaliyetler Rifai'nin vefatından on yıl sonra Abdülkerim Kazvînî ile başlamış ülkemizde ise bu faaliyetler Kenan Rıfai ve talebeleri tarafından devam ettirilmektedir.[34]

Mevlevilik

Mevlevilik, Mevlana Celaleddin Rumi'nin görüşleri çerçevesinde oluşan tasavvufi akımdır. Mevlana, 1207 yılında Horasan'ın Belh şehrinde doğmuş, ilk eğitimini âlim bir zat olan babası Bahauddin Veled'den almıştır. Tefsir, hadis, fıkıh gibi İslami ilimlerde kendini yetiştirmiş; Arapça ve Farsçayı iyi derecede öğrenmiştir. Döneminin edebiyat dili Farsça olduğu için eserlerini Farsça kaleme almıştır. "Divan-ı Kebir, Mesnevi, Fîhi Mâ fîh" başlıca eserleridir. Mevlana'nın tasavvufi görüşleri oğlu Sultan Veled tarafından sistemli hâle getirilmiştir.

MEVLEVİLİKTE YER ALAN TEMEL İLKELER

- Dinî esasları iyi bilmek
- Alçak gönüllü olmak
- Dindar olmak
- Kalbini her zaman temiz tutmak
- Maddi ve manevi temizliğe önem vermek
- Aklı iyi kullanıp hikmet sahibi olmak

Mevlana tasavvufi düşüncesinin kaynağını şu sözleriyle dile getirmiştir: "Canım tenimde oldukça Kur'an'ın kölesiyim. Ben Hakk'ın seçkin Peygamberi Muhammed'in yolunun toprağıyım. Her kim bundan başka benden bir söz naklederse, ona çok üzülür ve o sözden de çok üzüntü duyarım."[35]

Mevlevilikte şiir, **semâ** ve musikinin önemli bir yeri vardır. Semâ, Mevlana'nın dinî toplantılarda duyduğu vecd tesiri ile herhangi bir kurala bağlı kalmaksızın zaman zaman yaptığı, kendisinden sonra düzenlenip geliştirilmiş bir zikir toplantısıdır. Semâ zikrinin bir takım sembolik anlamları vardır buna göre semâ kıyamet gönünü, semâhane ise kainatı temsil eder.[36]

Güneş gibi ol şefkatte, merhamette.
Gece gibi ol ayıpları örtmekte.
Akarsu gibi ol keremde, cömertlikte.
Ölü gibi ol öfkede, asabiyette.
Toprak gibi ol tevazuda, mahviyyette.
Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol.
Mevlana

33 Mehmet Canbulat, "Rifailik", Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 487.
34 Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 70.
35 Mevlana, Rubailer, 1052. Rubai.
36 Nuri Özcan, "Mevlevî Âyini", TDV İslam Ansiklopedisi, C 29, s. 464-466.

12.1.4. Semada dervişler musiki eşliğinde sağ elini göğe, sol elini yere doğru çevirerek dönerler. Semazenlerin başındaki külah (sikke) mezar taşına, sırtındaki hırkası mezarına, tennuresi (beyaz elbise) kefenini temsil eder.

12.1.5. Sema sırasında dervişler birbirleri önünde saygıyla baş eğerler. Buna mukabele denir. Mukabele toplumsal ilişkilerde insanların birbirlerine saygı göstermesi gerektiğini vurgulayan sembolik bir harekettir.

DEĞERLENDİRELİM

Mevlevi dergâhları, Mesnevi okunan, zikir ve semâ yapılan eğitim merkezleri olduğu kadar, musiki ve hüsn-i hat gibi güzel sanatların da meşk edildiği yerlerdir.

(H. Kamil Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 268.)

Mevlevi dergahlarının çok yönlü olmasını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

Nakşibendilik

Nakşibendilik, Muhammed Bahauddin Nakşibend'in görüşleri çerçevesinde oluşmuş tasavvufi düşünce akımıdır. Muhammed Bahauddin Nakşibend, 1318 yılında Buhara yakınlarındaki Kasr-ı Arifan köyünde dünyaya gelmiştir.

Çevresinde tasavvufi hayatın etkin olmasından dolayı Muhammed Bahauddin Nakşibend de tasavvuf alanında eğitim almıştır.[37] Sade bir hayat yaşamış, haramlardan ve kötülüklerden uzak durmuştur. Pek çok öğrenci yetiştirmiş ve halkın bilgi ve ilmini artırmak için yaptığı sohbetlerde İslam'ın iman ve ibadet ilkelerini, tasavvufun inceliklerini anlatmıştır. Nakşibendilik; Anadolu, Türkistan ve Hindistan başta olmak üzere geniş bir coğrafyada taraftar bulmuş; pek çok insan tarafından benimsenmiştir. Tanzimat yıllarında oluşan Halidiyye kolu günümüzde

37 Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 370.

Nakşibendiliğin Türkiye'deki yaygın koludur.[38] Nakşibendilikte Allah'ı (c.c.) çok zikreden kişinin, onun sevgisini kalbine yerleştireceğine ve bunun da kişiyi kötülüklerden koruyacağına inanılır. Nakşibendiliğe göre zikrin gizlice, kalpten yapılması esastır.[39]

Nakşibendilik, Anadolu ve Rumeli'de en çok tekkesi bulunan tarikatlardan biridir. Bu tarikatta dinin emirlerine uymaya, sohbete, nefsin kötü isteklerinden arınmaya ve taşkın hareketlerde bulunmamaya büyük önem verilir. Toplu halde yapılan zikre Hatm-i Hâcegân adı verilir.[40]

NAKŞİBENDİLİKTE YER ALAN TEMEL İLKELER

- Zikirlerin sayısına dikkat etmek
- Zamanın kıymetini bilmek
- Her nefeste uyanık ve şuurlu olmak
- Gönlüne sahip olmak

12.1.6. Bahaüddin Nakşibend Türbesi/Buhara

PAYLAŞALIM

'Halvet der encümen' (Halk içinde Hak'la olmak.)

(Hasan Kamil Yılmaz, Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 256.)

Yukarıda yer alan Nakşibendilik esasından anladıklarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Alevilik-Bektaşilik

Alevilik kavramı sözlükte; Ali'ye mensup, Ali'ye ait, Ali taraftarı gibi anlamlara gelmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) nübüvvetini, Hz. Ali'nin velayetini kabul eden, Ehl-i beyt ve on iki imamın masumiyetine inanan, bir dede veya pir ailesinden gelen ya da bunlara talip olan, temel erkanı cem olan, yıllık görgü ve sorgudan geçen, musahip edinen,[41] Pir Hâce Hoca Ahmet Yesevî'nin ve Pir Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin öğretisi sayılan "şeriat, tarikat, marifet ve hakikat olarak bilinen Dört Kapı-Kırk Makam" ilkelerini benimseyen kimseye Alevi-Bektaşi denir.[42]

Günümüzde Alevilik-Bektaşilik kavramları çoğu kez birlikte kullanılır. Çünkü bu iki düşünce akımında da Hz. Ali (r.a.) ve Ehl-i beyt sevgisi en önemli unsurlardandır. Alevi-Bektaşi cem erkanları, semahları, deyiş ve nefesleri Hacı Bektaş-ı Veli'nin tasavvufi düşüncesinden etkilenmiştir. Bu nedenle Alevilik-Bektaşilik iç içe geçmiş tasavvufi bir yorum olarak varlığını devam ettirmiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli; ünlü mutasavvıf Hoca Ahmet Yesevi'nin düşüncelerinden etkilenmiş, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelerek insanlara ahlaki davranışlarıyla örnek olmuştur. Tasavvufun

38 Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 74.
39 Ahmet Güner, Tarikatlar Ansiklopedisi, s. 267-276.
40 Osman Türer, Ana Hatlarıyla Tasarruf ve Tarikatlar, s. 178.
41 bk. Hamza Aksüt, Aleviler Türkiye İran Irak Suriye Bulgaristan Dede Ocaklarının, Toplulukların ve Yerleşimlerin Tarihi, s. 13.
42 Hakkı Saygı, Alevi-Bektaşi İnanç Sistemi ve Erkânları, s. 44.

inceliklerini yaşatarak insanların İslam dinini benimsemelerine yardımcı olmuştur. Hacı Bektaş-ı Veli dört kapı (Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat) kırk makam adını verdiği öğretisinde imanın şartlarına, ilim öğrenmeye; namaz, oruç, hac, zekât, abdest, gusül vb. ibadetleri yerine getirmeye vurgu yapmıştır.[43]

Alevilik-Bektaşilikte diğer tasavvufi düşüncelerde olduğu gibi İslam'ın ahlaki prensipleri üzerinde ısrarla durulur. Dede ve babalar, taliplerine temel ahlaki prensipler çerçevesinde nasihat verirken Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin şu öğütlerini söylerler: "Ey can! Yolumuz sevgi ve dostluk üzerine kurulmuştur. Dergâhımızda kışkırtıcı, bozguncu ve karıştırıcılara yer yoktur. Çekememezlik, kıskançlık, kendini beğenme, kin, kibir, inat, arkadan konuşma, dedikodu, başkalarını suçlama, iftira, küfür, zulüm, yalan ve cinayet, Allah'ın yasak ettiği işlerdir" diyerek öğüt verirler.[44]

12.1.7. Hacı Bektaş Veli Türbesi/Nevşehir

Alevilik - Bektaşiliğin günümüze ulaşmasında en etkin unsurlardan biri bu kültürde var olan “ocaklardır.” Anadolu'da "yol bir, sürek bin bir" ya da "el ele-el hakka" öğretisinin ve Aleviliğin günümüze kadar taşınmasını sağlayan ocaklar, hala bu görevi yürütmektedir. Ocaklar, adap ve erkânı yürüten, Ehl-i beyt soyundan gelen, dedelerin aileleri çevresinde oluşan organizasyonları ifade etmektedir. Alevilik-Bektaşilikte her dede bir ocağa bağlıdır ve dedelerin insanlar arasında büyük bir saygınlıkları vardır.[45]

BİLİYOR MUSUNUZ?

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Tasavvufi Düşünceleri;

- "İnsanın güzelliği sözlerinin doğruluğunda, olgunluğu dürüstlüğündedir".
- "İlim ile gidilmeyen yolun sonu karanlıktır."
- "Bir olalım, iri olalım, diri olalım."
- "Eline, beline, diline sahip ol." sözleriyle özetlenebilir.

(Mehmet Necmettin Bardakçı, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Tasavvuf Felsefesi, http://www.ispartakulturturizm.gov.tr)

43 Hacı Bektaş Veli, Makâlât, s. 112-121.
44 Hakkı Saygı, Alevi-Bektaşi İnanç Sistemi ve Erkanları, s. 44.
45 Ali Yaman, Alevilerde Dedelik ve Dede Ocakları, s. 180.

Alevilik-Bektaşilikteki Temel Kavram ve Erkânlar

Cem ve Cemevi

Cem, sözlükte bir araya gelmek, toplanmak gibi anlamlara gelir. Cem, Alevi-Bektaşi geleneğinde en önemli erkândır. Cemevi ise âyin-i cem erkânının yapıldığı, yol ve adabın öğrenilip uygulandığı yerdir. Bektaşilikte ise cemevi, meydan evi ya da kırklar meydanı olarak isimlendirilir.

12.1.8. Bursa Nilüfer Cemevi

Yılın belli zamanlarında yapılan önemli cemler bulunmaktadır. Dardan indirme cemi, musahiplik cemi, düşkünlükten kaldırma cemi ve Abdal Musa cemi gibi farklı zamanlarda yapılan cem türlerinin hepsi, cem evinde ve dedenin huzurunda gerçekleştirilir.

BİLİYOR MUSUNUZ?

Alevi-Bektaşi ayin-i ceminde on iki hizmetten biri de “çerağ” uyandırmadır. Çerağ, ışık ve nur anlamındadır. Çerağ uyandırma geleneği Nisa suresi 174. ayete (**"Ey insanlar size Rabbinizden kesin bir delil geldi ve size apaçık bir nur indirdik."**) dayandırılır: Bundan dolayıdır ki Alevi-Bektaşi ibadetlerinde; Allah’ın, Hz. Muhammed’in ve Hz. Ali’nin nurunu temsilen, âlemlerin aydınlatılması için üç çırağ uyandırılır.

Ayin-i cem erkânından önce Nur suresi 35. ve 36. ayetleri okunarak Hak-Muhammed-Ali aşkına üç çerağ uyandırılır. Uyandırılan bu çerağların altında Kur'an ayetleri ve gülbanklar okunarak erkân yerine getirilir.

(Cenksu Üçer, Tekke, Zaviye, Dergahtan Cemevi'ne, s. 199.)

Cemevinde, cemaatin şahitliğinde talibin pir’e verdiği bağlılık sözüne “ikrar verme” denir. pir’e verilen bu söz Hz. Muhammed’e (s.a.v.) verilen ikrar olarak yorumlanır. Ona verilen ikrar ise Yüce Allah’a verilen ikrar anlamına gelir. El ele el Hakka demek, Allah’a (c.c.) verilmiş söz demektir.

Cemin başlangıcında dede, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) manevi makamını temsil ettiğine inanılan posta oturur ve başından sonuna kadar cem âyinini yönetir. Bu sırada rehber Hz. Ali (r.a.) postunu temsil eden dedenin yanındaki yerini alır.

Dede cemi şu duayı okuyarak başlatır:

“Bism-i Şâh Allah Allah. Vakitler hayrola, hayırlar fethola, şerler def ola. Secdeye inen başlarınız ağrı, dert görmeye. Muratlarımız hasıl ola... Allah iki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman, hastalarımıza şifa, borçlarımıza ödeme kolaylığı nasip eyleye. Devlet ve milletimizin kılıcını keskin, sözünü üstün ey-

leye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Niyazlarımızı, lokmalarımızı kabul eyleye. Dualarımızı dergâh-ı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes pirimizden ola. Nur-u Nebi, kerem-i İmam-ı Ali, gülbank-ı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli demine hû."[46]

Cem erkânının ana teması Allah-Muhammed-Ali ve Ehl-i beyt sevgisine dayanır. Cem sırasında dede, ilk önce dargın olanlar varsa onları barıştırır. Daha sonra sırasıyla on iki hizmeti yerine getirecek canların duası, delil hizmeti (çerağ uyandırma, mum veya ışık yakma), tezekkâr hizmeti (abdest aldırma), kurban ve lokma hizmeti ve diğer hizmetler yerine getirilerek cem birlenir. Ceme katılanlar topluca tövbe istiğfar ederler. Zakir (âşık), bağlama eşliğinde düvaz-imam (on iki imam aşkına okunan methiye), tevhit, miraçlama ve mersiyeler okur. Semahlar dönülür. Getirilen lokmalar, kesilen kurbanlar dede tarafından dualandıktan sonra dağıtılır. Dede, hizmet yapanlara dua eder ve hizmet aralarında çeşitli konularda açıklamalar yapar.

Cemin sonunda dede şöyle dua eder: "Bism-i Şâh! Allah, Allah. Oturan, duran, kovsuz, gıybetsiz Hakk Muhammed Ali deyip evine varan tüm canların Yüce Allah dildeki dileğine, gönüldeki muradına vasıl eyleye. Gerçeğe hû..."

12.1.9. Cemevinden bir görüntü

46 Mehmet Yaman, Alevilik İnanç-Edeb-Erkân, s. 192.

BİLGİ KUTUSU

Cemle ilgili 12 Hizmet

12 Hizmet; Cem erkânı yürütülürken 12 kişi tarafından belirli bir düzen ve kurallar çerçevisinde yerine getirilen görevdir.

1. Mürşit (Dede): Alevilik-Bektaşilikte, görev itibariyle Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'yi temsil eder. Cem erkânının başkanlığını yapar. Cenaze, musahiplik, nikâh, ad koyma ve sünnet törenlerini yönetir.

2. Rehber: Yola girmek isteyenleri hazırlar, yol gösterir. Mürşidin en yakın yardımcısıdır.

3. Gözcü: Rehberin yardımcısıdır. Cemin sessiz ve sakinlik içinde geçmesini sağlar. Cemin bekçisidir.

4. Çerağcı (Delilci): Cemevinde bulunan aydınlatma araçlarını yakar. Buhurdanlıkları ve mumları hazırlar.

5. Zakir (Âşık): Cemde tevhit, düvazde imam, mersiye, semah, nevruziye söyler.

6. Süpürgeci (Ferraş): Cemevinin temizliği ile meşgul olur.

7. Meydancı: Cemevinde semahserleri kaldırır. Postları yerine dizer.

8. Niyazcı: Kurbanları tekbir getirerek keser. Gelen lokmaları alır ve lokmaların dağıtımını sağlar.

9. İbrikçi: Cemde mürşidin ve cem erenlerinin abdest almalarını sağlar.

10. Kapıcı: Ceme gelen erenlerin evlerinin güvenliğini sağlar.

11. Peyikçi: Cem olacağını tüm canlara duyurur.

12. Sakka: Cem sırasında su temin eder ve saka suyu dağıtır.

(bk. Mehmet Eröz, Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, s. 104-138.)

ÂYİN-İ CEM TÜRLERİ

ABDAL MUSA CEMİ: Yılın ilk cemi, Abdal Musa adına, dargın olan kimselerin barıştırılması, insanlar arasında birliğin sağlanması amacıyla yapılır ve Abdal Musa cemi olarak adlandırılır. Buna göre herhangi bir ocak veya cemevine bağlı olan kimseler bir araya gelip kurban keserler. Tüm canlar bu kurban lokmasına katkıda bulunurlar.

DÜŞKÜNLÜKTEN KALDIRMA CEMİ: İşlediği bir suç nedeniyle yol düşkünü ilan edildikten sonra tövbe ederek üzerindeki kul hakkını iade eden kişiler için yapılan cemdir. Dede bu kişilere hayır yapmaları, kurban kesip yoksullara dağıtmaları vb. uyarılarda bulunur. Bu kişiler bir daha yol düşkünü olmayacaklarına Hakk'ın ve halkın huzurunda söz verirler.

DARDAN İNDİRME CEMİ: Vefat eden bir kişinin ardından razılık alma cemidir. Ölen kişinin yedisi veya kırkında kurban kesilip lokma dağıtılır. Borcu varsa ödenir, alacağı varsa alınarak yakınına teslim edilir. Sağlığında gücendiği kimseler varsa onların razılığı alınır.

Musahiplik

"İnsanlar senin ya dinde kardeşin ya da yaratılışta eşindir." Hz. Ali (r.a.) sözünden ne anlıyorsunuz?

Sözlükte "kardeş tutmak, kardeş edinmek" anlamlarına gelen musahiplik Alevilik-Bektaşilikte evli olan iki kişinin aileleriyle birlikte, kurban keserek hayat boyu yol kardeşi olmaya Hakkın ve halkın huzurunda ikrar vermesidir. Bektaşilikte ise musahiplik "ikrar ve nasip alma"olarak ifade edilir ve bu uygulama İslam'ın ilk yıllarına kadar gider. Musahiplik, Hucurât suresi 10. ayet ve Enfal suresi 72. ayet ile Hz. Peygamberin Medine'ye hicretinden sonra, hicret eden muhacirlerle onlara yuvalarını açan Ensar arasında yaptığı kardeşlik (muahat) uygulamasına dayandırılır. Bu kardeşlik uygulamasında Hz. Peygamber kendisine Hz. Ali'yi (r.a.) kardeş ilan etmiştir. Kardeş ilan edilenler arasında Selman-ı Farisi (r.a.) ile Ebu'd-Derdâ (r.a.), Ammar b. Yasir (r.a.) ile Huzeyfe(r.a.), Mus'ab b. Umeyr (r.a.) ile Ebu Eyyub el Ensari (r.a.) de vardır. Musahiplikte dede, rehber aracılığı ile onlara şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını bilmeleri gerektiğini bildirir. Musahiplik ömür boyu sürer ve bu süreç dedenin, musahip olan kişilere şöyle öğüt vermesiyle başlar:

"Evlatlarım! Siz musahip oldunuz. Başta musahip musahibinden malını esirgemeyecek. Aranızda tartışma çıksa, Allah korusun temmuz sıcağında bir tülbent kuruyuncaya dek dargın dursanız derdinize derman bulunmaz. Yalan söylememek, haram yememek, zina yapmamak, dedikodu etmemek, elinle koymadığını almamak, gözünle görmediğini gördüm dememek, kimseyi incitmemek gerek. Tüm bu dediklerimi yapacaksınız. Nefsinize uymayın, yolunuzdan azmayın. Çiğ (haram) lokma yemeyin, malı mala, canı cana katın. Hâlinize hâldaş, yolunuza yoldaş olun."[47]

47 Fuat Bozkurt, Buyruk (İmam Cafer-i Sadık Buyruğu), s. 70-91.

Musahiplik erkânında talip olana, şu öğütler verilir; "Yalan söyleme, gıybet etme, şehvetperest olma, eline, diline, beline sahip ol, kibir ve kin tutma, kimseye haset ve düşmanlık etme, gördüğünü ört, görmediğini söyleme, elinle koymadığını alma... Hakk'ı kendi özünde mevcut bil. Özünü bu yolda böylece sabit kadem eyle. Mürşidin Muhammed, rehberin Ali, güruhun Nacî, pirin Hacı Bektaş-ı Veli'dir.[48]

YAZALIM

Musahiplik töreni sırasında söylenen öğütlerden yola çıkarak musahipler arasında dikkat edilmesi gereken temel prensipleri yazınız.

....

....

....

OKUMA PARÇASI

Eğer farz içinde farzı sorarsan,
Yine farz içinde farzdır musahip.
Dört kapıdan kırk makamdan ararsan,
Yine farz içinde farzdır musahip.

Musahipsiz kişi ceme gelir mi?
Ettiği niyazlar kabul olur mu?
Muhammet Ali'den derman bulur mu?
Yine farz içinde farzdır musahip.

Musahipsiz ise ceme götürmen,
Tecellisi bozuk Hakk'a yetirmen.
Müsahipsiz ile durup oturman,
Yine farz içinde farzdır musahip.

Farz Allah'tan kaldı ya sünnet kimden?
Müsahibin işi daima sırdan.
Musahipli kişi ol Şah-ı Merdan,
Yine farz içinde farzdır musahip.

Pir Sultan Abdal'ım, hey kerem kanı,
Yine sensin dü cihanın sultanı.
Aşnanı buldun, müsahibin hani?
Yine farz içinde farzdır musahip.

(Pir Sultan Abdal, Hayatı ve Şiirleri, s. 34.)

Okuma Parçasında Geçen Bazı Kelimeler

Niyaz: Dua, yakarış.
Tecelli: Ortaya çıkma, görünme.
Dü: İki
Şah-ı Merdan: Mertlerin Şahı (Hz. Ali)
Aşnan: Aş (yemek) ile nan (ekmek) kelimesinin birleşimi

48 Ömer Uluçay, Alevilikte Dua, s. 15.

Razılık ve Kul Hakkının Sorulması

Alevilik-Bektaşilikte, üzerinde kul hakkı olan kişilerin ve küskünlerin ceme katılması uygun görülmez. Bundan dolayı cemin başındaki dede orada bulunanları şöyle uyarır: "Canlar! Yolumuz rıza yoludur. Biz sizi, sizden alıp Hakk'a teslim edeceğiz, özünüzdeki Hakk'la dâr ve didar olacaksınız." Yüce Allah Kur'an'da, **"Müminler ancak kardeştirler. Öyle ise kardeşlerinizin arasını düzeltiniz…"**[49] buyuruyor. Bir başka ayette de **"… Ey huzura kavuşmuş insan! Sen ondan razı, o da senden razı olarak Rabb'ine dön. (Seçkin) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!…"**[50] buyurmuştur. Biz de size soruyoruz, birbirinizden razı mısınız? Eğer ki kul kuldan razı olursa Allah'da (c.c.) o kuldan razı olur. Aranızda dargın ve küs olan kişiler, üzerlerinde kul hakkı bulunanlar varsa dâr meydanına çıksın ve özünü dâra çeksin. Eğer yoksa "Allah, eyvallah." deyiniz. Birbirinizden razı mısınız? Birbirinize haklarınızı helal ediyor musunuz? Bu soruları üç kez tekrarlar. Herhangi bir kul hakkı var ise hak sahibine iade edilir ve helallik alınır. Alevilik ve Bektaşilikte buna kul hakkının sorulması ve razılık denmektedir.

Gülbank

Alevilik-Bektaşilik kültüründe dua, gülbank olarak adlandırılır. Gülbank; Allah'a (c.c.) sığınma, ondan af dileme, dua edip ona yakarma amacıyla okunur. Genellikle kısa ve ahenkli cümlelerden oluşan sözlerdir.[51]

12.1.10. Alevilikte gülbank dua demektir.

Birey ve toplumu ilgilendiren dinî ve ahlaki hemen her konuda okunabilecek bir gülbank vardır. Sofraya oturma, su içme, ışık yakma, kurban kesme, yolculuğa çıkma, yatağa yatma, uykudan kalkma, elbise giyinme ve işe gitme sırasında değişik gülbanklar okunur.

Gülbank, hem başlı başına bir erkân hem de diğer erkânların tamamlayıcısı olarak görülür. Cem törenleri ve semah mutlaka gülbanklarla yapılır. Dede ve babalar gülbank ve diğer dualara başlayacakları zaman, "Bism-i Şâh Allah Allah (Allah'ın adıyla…)" der ve duanın sonunda ise "Allah Allah" lafzını söyleyerek bitirirler. Gülbanklar hem topluca hem de bireysel olarak okunabilir. Duaya gönülden katılmak ve samimi olarak dua etmek önemlidir. Cemdekiler veya başka bir törende yapılan duaya şahit olanlar "Allah Allah" diyerek duaya ortak olurlar.

Alevilik-Bektaşilik geleneğinde sabah ve akşam vakitlerinde şu gülbankın okunması yaygındır: "Ey Allah'ım! Sabaha Sen'in isminle tüm hayırlara başlıyorum. Bizden kötülüğü uzaklaştır. Ey cömert olan Allah'ım! bizi lütfunla bağışla. Mü'minleri başarılı kıl. Allah'ım! imanımızı daim, ibadetlerimizi kabul eyle. Allah'ım! meclisimizden kardeşlerimizi eksik eyleme. Kalplerimizi imanla dolu eyle. Allah'ım! Resulün Muhammed'i bize yardımcı ve O'nun velisi Ali'yi destekçimiz eyle. Allah'ım! kalplerimizin nurunu On İki İmam ve On Dört Masum-u Pâk'ın feyz ve nuruyla nurlandır. Allah'ım! Ruhlarımızı, ariflerin en büyüğü ve önderi Horasanlı Hacı Bektaş Veli'nin ruhaniyetiyle canlandır... Allah'ım! kötülüklerden bizi koru, hata ve günahlarımızı

49 Hucurât suresi, 10. ayet.
50 Fecr suresi, 27-30. ayetler.
51 Ömer Uluçay, Alevilikte Dua, s. 15.

bağışla. Allah'ım! bize katından rızık ver, kullarına muhtaç etme. Bize, emniyet, huzur, ilim, irfan ve iman ver..."[52]

BİLGİ KUTUSU

Alevilik-Bektaşi geleneğinde Lokma duası örneği;

Bismillah, Elhamdülillah, eşşükrülillah. Nimet-i Celil, berekâtı Halil, Habib-i Hûda, Resul-i Kibriya, Server-i Enbiya Muhammed Mustafa, Serdar-ı evliya Şah-ı âla Aliyyül Mûrtaza, hayır himmetleri, şefaatları üzerimizde hazır ve nazır ola. Pirimiz Kutbü'l Ârifin Hazreti Hünkâr Hacı Bektaşi Veli ve gerçek erenler demine devranına Hû.

(Mehmet Kızılgöz, Gülbenk (Alevilikte Dua), s.16.)

Semah

Arapça kökenli bir kavram olan semah sözlükte uçmak ve gökyüzü gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise semah müzik ezgilerini dinlemek, vecde gelip dönmek ve kendinden geçmek demektir.[53] Alevilik-Bektaşilikte en çok önem verilen uygulamalardan biri de semahtır. Semah, ayin-i ceme katılanların manevi coşku hâlinde kendilerinden geçerek, Allah'ın (c.c.) güzel isimlerinden birini zikredip ilâhi bir aşkla ayakta dönmeleridir. Alevi-Bektaşiler, evrende bulunan her şeyin döndüğünden hareketle, Allah'a olan aşk ve sevgilerini semahla ifade ederler.

Alevilik-Bektaşilik düşüncesine mensup olanlar semahta, ilahi ve deyişler eşliğinde kadın erkek birlikte ellerini gökyüzüne doğru uzatarak, Hakk'ın birliğini zikreder. Semah sırasında "Bismillah Bism-i Şah Allah Allah! Semahlarınız Hak Dergahında kabul ola. Döndüğümüz semahlar, yapılan zikirler ve cümle hizmetler kabul ola. Allah cümle kusur ve günahlarınızı bağışlaya. Doğru yoldan ayırmaya, şeytanın şerrinden, kötünün zararından, münafığın fenalığından koruya..." şeklinde yapılan dua, semahın Allah'a (c.c.) niyaz etme anlamı taşıdığını gösterir.[54]

12.1.11. Semah

52 bk. Hacı Yılmaz, "Ahmet Sırrı Dedebaba'nın Bektaşî Tarîkatı", Hacı Bektaş Veli Dergisi, Sayı: 10, s. 45-46.
53 Hüseyin Yılmaz, Alevi-Sünnî Diyalogu, s. 82.
54 Hüseyin Yılmaz, Alevi-Sünnî Diyalogu, s. 83.

Hızır ve Muharrem Orucu

Muharrem ayının onuncu günü Aşure günüdür. Aşure günü peygamberler tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Hz. Adem'in tövbesinin kabul edilmesi, Hz. Nuh'un tufandan, Hz. Musa'nın firavunun zulmünden kurtulması gibi önemli olaylar bugün yaşanmıştır. Ayrıca hicri altmış birinci yılında Hz. Peygamberin torunu Hz. Hüseyin Efendimiz ve yakınlarının Kerbela'da şehit edildiği gündür.

> Düştü Hüseyin sahra-yı Kerbela'ya
> Cibril var haber ver Sultan-ı Enbiya'ya
>
> Koniçeli Kazım Paşa, (Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, s.148.)

Alevi-Bektaşiler, Hz. Peygamber'in soyuna Kerbela'da yapılan zulmü kınamak ve onların acılarını kendi yüreklerinde hissetmek amacıyla her yıl Muharrem ayının birinci gününden on ikinci gününe kadar matem tutarlar sıvı gıda tüketmezler. Muharrem ayında, matem ve oruç bir bütün olarak uygulandığı için daha büyük bir anlam kazanır. Bundan dolayı Muharrem orucunun diğer bir adı da Yas-ı Matemdir. Bu günlerde; su içilmez, tıraş olunmaz, çamaşır yıkanmaz, hayvan ve ağaç kesilmez. Et, soğan, sarımsak, yumurta yenilmez. Aynaya bakılmaz, süslenilmez. Düğün, oyun ve çeşitli eğlenceler yapılmaz.[55]

YAZALIM

Yas-ı Matem olan Muharrem orucunda yapılmaması gerekenleri aşağıya yazınız.

1)..

2)..

3)..

4)..

Alevi-Bektaşi geleneğinde Muharrem ayı boyunca Hz. Peygamber ve Ehl-i beytine salavat getirilir. Başta Hz. Hüseyin olmak üzere Kerbela'da şehit olan Ehl-i beyt için mersiye ve dualar okunur. Ayrıca bu on iki gün boyunca cemevlerinde bir araya gelip, günün anlamı hakkında sohbet eder, mersiyeler okurlar. Muharrem ayının on üçüncü günü Kevser suresinin bir tecellisi olarak Hz. İmam Zeynel Abidin'in sağ kalıp, Hz. Peygamberin soyunu günümüze kadar taşıdığı için şükür kurbanı keserler. Aşure pişirip dağıtırlar. O günün akşamı da cemevlerinde "Muharrem cemi" yaparlar.[56]

Hızır orucu Alevilik-Bektaşilikte önemli bir yere sahiptir. Bu oruç genellikle Şubat ayının on üç, on dört ve on beşinci günlerinde tutulur. Bazı yörelerde ise beş veya yedi gün olarak tutulur. Hızır orucu şu olaya dayandırılır: Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in hastalandığı bir gün, Hz. Fatıma üzgün olarak babasının yanına gider ve olanları anlatır. Hz. Peygamber torunlarının şifaya kavuşması için dua eder ve çocukların iyileşmesi durumunda kızı Fatıma (r.a.) ve damadı Hz. Ali'ye üç gün oruç tutmalarını tavsiye eder. Her ikisi de çocuklarının iyileşmesi üzerine oruç tutmaya başlarlar. İlk akşam oruçlarını açacakları zaman yoksul biri gelerek onlardan yiyecek ister.

55 Metin Bozkuş, Sivas Aleviliği, s. 218-219.
56 Hakkı Saygı, Alevi-Bektaşi İnanç Sistemi ve Erkanları, s. 257-258.

Hz. Ali ve Hz. Fatıma yiyeceklerini yoksula verirler. İkinci gün yetime, üçüncü gün ise kapılarına gelen esir kimseye yiyeceklerini verirler. Kendileri oruçlarını su ve tuz ile açarlar. Hz. Peygamber Hz. Ali'ye "Orucunuz nasıl geçti?" diye sorar. Hz. Ali "size malum ey Allah'ın elçisi" dedi. O zaman Hz. Peygamber "Üç gün peş peşe kapınıza gelen kimse Hz. Hızır'dı, Allah (c.c.), sizin sabrınızı denemek için Hızır'ı görevlendirmişti." dedi. Kur'an-ı Kerim'de geçen **"Onlar, kendileri sevip istedikleri halde yoksula, yetime ve esire de yemek verir, (ve şöyle derler) "Biz sizi Allah rızası için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz."**[57] ayetlerinin bu olay üzerine indiği bazı kaynaklarda rivayet edilir.[58]

Hz. Ali ve Hz. Fatıma başta olmak üzere Ehl-i beyt 'in tuttuğu bu üç günlük oruç, onların yolundan gidenlere de örnek olmuştur. Alevi-Bektaşiler, Allah rızası için bu orucu tutarlar ve arkasından cemevlerinde toplanarak kabulü için Allah'a (c.c.) dua ve niyazda bulunurlar.

12.1.12. Aşure

DEĞERLENDİRELİM

"İçinde, birbirine aykırı değişik öğeler bulunduran aşure gibi ülkemiz de farklı etnik kimlikleri ve kültürleri bir arada bulundurması açısından güzel bir örnektir."

Yukarıda verilen sözü milli birlik ve beraberliğimiz açısından değerlendiriniz.

57 İnsan suresi, 8-9. ayetler.
58 İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe, C 5, s. 530-531.

OKUMA PARÇASI

DÖRT KAPI KIRK MAKAM

Hacı Bektaş-ı Veli, Makâlât adlı eserinde, insanın Allah'a (c.c.) dört kapı kırk makamdan geçerek ulaşabileceğini ifade etmektedir. Dört kapı kırk makam, aynı zamanda İslam dininin temel değerlerini de yansıtmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi'nin "Fakrname" adlı eserinde işlenen dört kapıya kendi yorumunu da ekleyerek bu eserin öğretisini Hacı Bektaş-ı Veli Anadolu'ya taşımıştır. Bu büyük veliler insanlara İslam'ı öğretmeyi kendilerine görev edinmiş; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat şeklinde sıralanan dört kapı sayesinde dinin kolayca öğrenilmesini; kalp ve gönüllerde kalıcı olmasını amaçlamışlardır.[59] Hacı Bektaş-ı Veli, insanın yiyip içmesini dahi dört kapıya göre açıklamıştır. Böylece o, dört kapı anlayışını günlük hayata taşıyarak insanların inanç, ibadet ve ahlak gelişimlerine olumlu katkıda bulunmuştur:

- Şeriat kapısında yiyen ve içen kişi, rızık vereni (Allah'ı) çok anar ve Yaratıcısına itaati yerine getirir.
- Tarikat kapısında yiyen ve içen kişi, yemede ve içmede israfta bulunmaz.
- Hakikat kapısında yiyen ve içen kişi ise, Hakk'ı kendi zatında bulur."[60]

Kaygusuz Abdal, dört kapı kırk makamı mevsimlere benzeterek açıklamaktadır. Ona göre; kış şeriat, yaz tarikat, güz marifet ve bahar da hakikat gibidir.[61] Burada en kıymetli mevsim olan bahar hakikate, şeriat ise tahammül edilmesi gereken bazı zorlukları nedeniyle kış mevsimine benzetilmiştir. Hacı Bektaş-ı Veli bu kırk makamı çok önemli bulmuş ve "Bunlardan biri eksik olursa olmaz." diye belirtmiştir.[62]

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ı dört kapıdan oluşmaktadır:

A. Şeriat Kapısı ve On Makamı:

1. Allah'a (c.c.) ve buyruklarına, meleklere, Kur'an'a ve diğer kitaplarına, peygamberlerine, dostlarına ve ahiret gününe iman
2. İlim öğrenmek
3. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek, hacca gitmek, cihat etmek ve cünüplükten temizlenmek (gusül)
4. Helal kazanmak ve faizi haram bilmek
5. Nikâh kıymak
6. Hayız ve lohusalıkta cinsî münasebeti haram bilmek
7. Sünnet ve cemaat ehlinden olmak
8. Şefkatli olmak
9. Temiz yemek ve temiz giyinmek
10. İyiliği emredip kötülüklerden sakındırmak

59 Seyyid Ahmet R. Efendi, Mir'âtü'l- Mekâsıd fi Def'il- Mefâsıd, s. 208.
60 Hacı Bektaş Velî, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, s. 14-15.
61 Kaygusuz Abdal, Vücûdnâme, haz. Abdurrahman Güzel, s. 139.
62 M. Esad Coşan, Hacı Bektaş-ı Veli, s. 52.

B. Tarikat Kapısı ve On Makamı:

1. Pirden el alıp tövbe etmek
2. Mürit olmak
3. Saç kesmek, giyim ve kuşamını döndürmek
4. Nefis savaşında olgunlaşmak, pişmek
5. Hizmet etmek
6. Havf tutmak
7. Ümit
8. Hidayet
9. Cemaat, nasihat, kanaat ve muhabbet sahibi olmaktır
10. Aşk, şevk, sefa ve fakirlik

C. Marifet Kapısı ve On Makamı:

1. Edep
2. Korku
3. Perhizkârlık
4. Sabır ve kanaat
5. Utanmak
6. Cömertlik
7. İlim
8. Miskinlik
9. Marifet
10. Kendini bilmek

D. Hakikat Kapısı ve On Makamı:

1. Toprak olmak (mütevazı olmak)
2. Yetmiş iki millete aynı gözle bakıp hiç kimseyi ayıplamamak
3. Elinden gelen iyiliği hiç kimseden esirgememek
4. Dünyada yaratılmış bütün varlıkların kendisinden emin olması
5. Mülk sahibine yüzünü sürüp, yüz suyunu bulmak
   (Yaratılış sebebi olan Muhammed nurunu bulmak)
6. Sohbette hakikat sırlarını söylemek
7. Seyr-u sülûk
8. Sır saklamak
9. Münacat
10. Allah'a (c.c.) vuslat (kavuşma)

(Hacı Bektaş-ı Veli Makâlât, (Haz. Abdurrahman Güzel), s. 173-182.)

4. KUR’AN’DAN MESAJLAR: HUCURÂT SURESİ 10. AYET

اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ فَاَصْلِحُوا بَيْنَ اَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿﴾

Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah’a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.

Sure Hakkında

Hucurât suresi Medine Dönemi'nde nazil olmuştur. On sekiz ayettir. Sure adını dördüncü ayette geçen “odalar” anlamındaki “hucurât” kelimesinden almıştır.

Hucurât suresi inananların gerek peygambere karşı gerekse kendi aralarında uymaları gereken görgü ve ahlak kurallarını konu edinmektedir. Bu surede genel olarak; Hz. Peygamber ile konuşma adabı, bizlere ulaşan haberlerin doğruluğunun araştırılması, Müslümanlar arasında çıkabilecek çekişmelerin giderilme yolları, İslam kardeşliği, kötü zandan uzak durmak ve insanların milletler hâlinde yaratıldığı gibi konulardan bahsedilmektedir.

Ayetin Açıklamaları

"Müminler ancak kardeştir" ilkesiyle, müminler için kardeşlik dışında herhangi bir ihtimalin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir. "Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin" buyrularak kırgınlık, dargınlık içinde olan kardeşlerin arasını düzeltmemiz emredilmektedir. Ayette bütün bunların sorumluluk ve takva bilinciyle yapılması gerektiği vurgulanmış ancak bu yolla Allah'ın (c.c.) merhametine ulaşabileceği ifade edilmiştir.

YAZALIM

Hz. Peygamber kardeşlikle ilgili bir hadisinde *“Birbirinize haset etmeyin! ... Ey Allah’ın kulları! Kardeş olunuz. Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu (düşmanına) teslim etmez, onu küçük görmez. "Takva" işte buradadır.”* diyerek üç defa göğsüne işaret etmiş *“Kişiye Müslüman kardeşini küçük görmesi kötülük olarak yeter. Her Müslüman’ın kanı, malı ve ırzı (diğer) bir Müslüman’a haramdır.”* buyurmuştur.

(Müslim, Birr, 32.)

Yukarıdaki hadis-i şeriften kardeşlik hukukuna göre yapılması istenilen hususları listeleyerek yazınız.

1. .... **2.** ....

3. .... **4.** ....

Kur'an'ın öngördüğü kardeşliği ortaya koyan ana unsur elbette imandır. İman aralarında kan bağı olmayan bireyleri kardeş yapmaktadır. Bu kardeşliğin en güzel örneklerini sahabenin yaşantısında görüyoruz. Onlar, kardeşlik için gereken her türlü fedakârlığı yapmışlardır. Bu bağ, Hz. Bilal'i kölelikten kurtarıp Hz. Ebubekir'le aynı seviyeye getirerek kardeş yapmıştır. Hz. Peygamber Medine'ye hicret edince, buraya göç eden muhacirlerle Medine sakinleri olan ensarı kardeş yapmıştır. Medine'de de hicretin ilk günlerinde yaptığı kardeşlik (muâhat) uygulaması neticesinde maddi olarak her şeylerini Mekke'de bırakan muhacirlere ensar lokmalarını, evlerini, bahçelerini paylaşmışlardır. Öyle ki Hz. Peygamberin kardeş ilan ettiği kişiler, kardeşini kendi evine götürmüş, onunla evini paylaşmış, hurma bahçesine götürmüş, bahçesini ikiye bölerek kardeşine vermiştir.

Müminler birbirinin derdine ortak olmuş, hayırda yarışmış; selamlaşarak, ziyaretleşerek, hediyeleşerek, birbirini koruyarak kardeşliklerini güçlendirmişlerdir. Aralarındaki üstünlüğün ancak takvayla ve Allah'ın (c.c.) emirlerine uygun yaşamakla mümkün olacağının bilincine varmışlardır. Kan bağının, beşerî tedbir ve usullerin hiçbirinin, dinin getirdiği bu kardeşliği tesis edemeyeceğini idrak etmişlerdir. Bundan dolayı müminler, İslam'ın amelle ilgili şartlarını tam yerine getiremeseler bile, Kur'an'ın ifadesi gereği iman yönünden kardeş olduklarını bilmeli ve kelime-i tevhid davasında birleşmelidirler.[63]

YAZALIM

Haris b. Hişam (r.a.), İbn-i Ebu Rebia (r.a.) ve Ebu Cehil'in oğlu İkrime (r.a.), Yermük Savaşı sonunda yaralanarak ölümün eşiğine gelmişlerdi. Hâris, içmek üzere su istemiş fakat İkrime'nin de su istediğini duyunca kendisine gelen suya dokunmadan ona göndermişti. İkrime de aynı şekilde bu suyu İbn-i Ebu Rebia'ya göndermiş ve bu sahabelerin hepsi bir damla su içemeden şehit olmuşlardır.

(Taberânî, el-Mu'cem, C 3, s. 259.)

1. Yukarıdaki örnek olaya uygun bir başlık yazınız:..

....

2. Kişinin kendisi ihtiyaç sahibi olduğu halde din kardeşini tercih etmesinin sebebi nedir?

....

....

DERS DIŞI ETKİNLİK

Sınıfınızda, kardeşlikle ilgili ayet ve hadislerden oluşan bir sunu hazırlayınız.

63 Hasan Tahsin Feyizli, Feyzü'l-Furkân, s. 536.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplandırınız.

1. Tasavvufi düşüncenin oluşum dönemlerini yazınız.

....

....

2. Tasavvufi düşüncede Züht Dönemi'nin özelliklerinden üç tanesini yazınız.

....

....

3. Tasavvufun önemli konularından edep nedir? Açıklayınız.

....

....

4. Kültürümüzde etkili olan tasavvufi yorumlardan dört tanesini yazınız.

....

....

B. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplandırınız.

5. Aşağıdakilerden hangisi tasavvufi düşünce için söylenemez?

A) Tasavvuf, kelime ve sistem olarak Hz. Peygamber zamanında mevcut değildi.

B) Tasavvufi düşünce Hz. Peygamberin emriyle oluşturulmuştur.

C) Tasavvufun hedefi nefsin kötü istek ve arzularından arındırılmasıdır.

D) Anadolu'nun İslamlaşmasında tasavvufi düşüncenin büyük etkisi olmuştur.

E) Tasavvufi düşüncede ahlak en önemli konular arasında yer alır.

6. Tasavvufta, hakikate ulaşmak için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan manevi ve ruhi yolculuk.

Yukarıda tanımı verilen tasavvufi kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mâsîva

B) Zahid

C) Seyr-u sülûk

D) Tezkiye

E) Zikir

C. Aşağıdaki boş yerleri uygun şekilde doldurunuz.

7. Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği gibi "Müminler ancak ....tir."

8. Mevleviliğin kurucusu ve Mesnevi adlı eserin sahibi ....dır.

9. Alevilik-Bektaşilikte Hz. Peygamberin Medine'ye hicretinden sonra ensar ve muhaciri kardeş etmesine dayandırılan, dede'nin huzurunda iki ayrı ailenin söz vererek kardeş olmasına .... denir.

10. Türkler arasında İslam'ın yayılmasında önemli rol oynamıştır. Onun yetiştirdiği öğrenciler, Türk illerine dağılarak insanlara İslam'ı anlatmışlardır. Divan-ı Hikmet adlı kitabın sahibi ....dir.

11. Alevilik-Bektaşilikte Allah'a (c.c.) sığınma, ondan af dileme, dua edip ona yakarma amacıyla okunan dualara .... denir.

Ç. Aşağıdaki soruları metne göre cevaplandırınız.

"Hz. Muhammed (s.a.v.) hem Allah'ın (c.c.) Resulü hem de içinde yaşadığı toplumun devlet başkanıydı. O hayattayken İslamiyet hemen hemen bütün Arabistan Yarımadası'nda yayılmıştı. Ancak Hz. Peygamber siyasi ve toplumsal açıdan önemli bir konuma sahip olduğu hâlde son derece sade bir hayat yaşadı. Onun yaşadığı ev, Mescid-i Nebi'nin bitişiğindeki birkaç odadan ibaretti. Kullandığı eşyalar ise ihtiyacı kadardı."

12. Yukarıdaki metne uygun bir başlık yazınız.

....

13. Yukarıdaki metnin ana konusunu yazınız.

....

D. Aşağıda verilenleri uygun şekilde eşleştiriniz.

1	Abdulkadir Geylânî	A	Nakşibendilik
2	Mevlana	B	Mevlevilik
3	Bahauddin Nakşibend	C	Kadirilik
4	Ahmet Yesevi	D	Dede
5	Cem törenini yöneten kişi	E	Bektaşilik
		F	Yesevilik